

בישולי גויים

- א. הקדמה
- ב. טעם האיסור
- ג. הטעם שנתן מרן הרב זצ"ל
- ד. גדר נאכל כמות שהוא חי
 1. אכילה ע"י הדחק
 2. דרכי בני האדם באכילה
 3. נאכל חי ע"י תערובת
- ה. בעניין השומשום
 1. נאכל כמות שהוא חי
 2. אינו מתכוון לבישול
 3. אינו עולה על שלחן מלכים
- ו. אבקת פירה

א. הקדמה

המשנה במס' עבודה זרה (פ"ב מ"ו) אומרת כי דבר שבישלו גוי אסור משום "בישולי גויים" וז"ל: "ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, והפת והשמן שלהן. רבי ובית דינו התירו השמן. והשלקות...". ואיתא בגמ' (לה:): שהתירו את שמנן של גויים. כמו כן חוץ מגזירת "סתם יינן" (חשש ליינן נסך), מבואר בגמ' שאף יינן שידוע לנו שלא נתנסך אסור במסיבה, ומהרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז ה"ז) נראה שהוא בכלל טעם הגזירה של בישולי גויים וז"ל: "ויש שם דברים אחרים אסרו אותן חכמים ואף על פי שאין לאיסורן עיקר מן התורה גזרו עליהן כדי להתרחק מן העכו"ם עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חתנות, ואלו הן: אסרו לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליינן נסך, ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן." וא"כ יש לברר מה מקור הטעם לגזירות ואיסורים אלו.

ב. טעם האיסור

בגמ' (ע"ז לו): (הובא משמיה דרב: "פיתן ושמנן, יינן ובנותיהן, כולן משמונה עשר דבר הן (ב"ש וב"ה יחד נמנו וגזרו עליהם בפ"ק דשבת. רש"י). ובהמשך הגמ' שם "כי אתא רב אחא בר אדא א"ר יצחק: גזרו על פיתן משום שמנן; מאי אולמיה דשמן מפת? אלא, על פיתן ושמנן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר, ועל דבר אחר משום ד"א (ע"ז)".

ומקשה הגמ' איך שייך לומר שגזרו על יינן משום בנותיהן (כלומר שלא יבואו לישא את בנותיהן) ועל בנותיהן משום ד"א, והרי האיסור לישא בתו של גוי הינו איסור דאורייתא דכתיב "לא תתחתן בם" ואיך אפשר לאמר שהוא גזירה, ומתרצת הגמ' שרק בשבעה עממין ישנו איסור תורה אבל בשאר אומות אינו אלא איסור דרבנן לכן שייך לומר "גזרו על בנותיהן משום ד"א". ואח"כ מאריכה הגמ' שם לבאר איך יתיישבו הדברים לדעת ר"ש הסובר שבכל אומות ישנו איסור דאורייתא ומסיקה הגמ' שגזר דוד אפי' אייחוד דפנויה, ואתו תלמידי בית שמאי ובית הלל גזור אפי' אייחוד דעובדת כוכבים משום ד"א (היינו ע"ז כמ"ש בחידושי הרמב"ן שם). וא"כ יוצא שגזרו על פתן ויין שמנן של גויים משום ד"א והיינו ע"ז.

אלא דיש להקשות על ביאור דין זה בתרתי, חדא דאם סיבת האיסור משום ע"ז גוי שאינו עכו"ם מותרים בישוליו ודבר זה לא מצינו בפוסקים כלל, ואידך הרי בטור וברמב"ם ובשר"ע מבואר שסיבת איסור פת של גויים ויינן הינה משום חתנות, וקשה מהיכן הביאו טעם זה הרי בגמ' נתבאר שבנותיהן היינו ייחוד גרידא וגם זה אינו איסור עצמי אלא משום איסור ד"א שתשיא אותו לעבודה זרה, ואיך זזו הראשונים מדברי הגמ', וקושיות אלו הקשה פרי תואר (סי' קי"ב סק"ג) וז"ל: "גרסינן בפרק אין מעמידין גזרו פת משום יינם ויינם משום בנותיהן ובנותיהם משום ד"א ומסיק התם דגזירת בנותיהן היא שגזרו על יחוד גויה משום ע"ז ע"כ. א"כ כד דייקת שפיר גזירת פתן היא לצד חששת יחוד הגויה ויחוד הגויה מטעם להתרחק מע"ז שלהן א"כ משמע דווקא בגויים דעובדי ע"ז נינהו הוא דגזור, אבל לא בגויים דלא עע"ז וא"כ הישמעאלים דכופרים בעבודה זרה ושונאים לעובדיה אין לנו לאסור פתן כי לא גזרו בהם ואיכא למידק נמי במאי דכתבו הפוסקים ומרן דאיסור פת הוי משום חתנות דמהש"ס לא משמע הכי אלא משום יחוד דבנותיהן כדי להתרחק מהן לבל יטעו אחר ע"ז ואין לומר דקרי ליחוד חתנות."

ותירץ הגאון פרי תואר דבאמת הברייתא הנ"ל מדברת בשתי גזירות אחת משום בנותיהן ואחת משום ע"ז, וז"ל שם: "ונראה לפרש דכוונת הש"ס היא דגזרו על פתן משום בנותיהן פי' לבל יתחתן בם ואומרו על בנותיהן משום ד"א לא קאי אבנותיהן דקאמר ברישא אלא גזירה אחרת קאמר דגזרו על יחוד בנותיהן משום ע"ז וכמו שמפרש הש"ס סיפא דההיא דקאמר ועל ד"א משום ד"א דהכוונה היא ועל דבר אחר שלא הוזכר כאן ה"נ נאמר דעל בנותיהן דקאמר לאו בנותיהן דהוזכרו כאן והסברא תחייב כן דלמה לא יגזרו פתן אלא אחר גזירת יחוד בנותיהן ולא משום חתנות מעיקרא וכפ"ז מרווחנא תרי מילי חדא דכל בנות גוים בכלל ואתי שפיר אומרים דאיסור פת משום חתנות" וכן מצאתי בחידושי הרמב"ן על הסוגיא שם (לו): שהביא בשם י"א פירוש כזה.

עוד אפשר ליישב כי ישנה מח' בגמרא בסיבת האיסור של פת ויין של גויים, ומרן ושאר הראשונים פסקו כדעה האומרת שהאיסור משום חתנות ולא משום ד"א, ולכן האיסור שייך

גם בישמעאלים וגם מובן מדוע נקטו הפוסקים רק את איסור חתנות. ראייה לתירוץ זה שהרי רב אומר (ע"ז לה:): כי פתן שמנן ויין של גויים דניאל גזר עליהן, ולכאורה תימה שהרי בדף לו: ראינו שהגמ' מנסה להבין מדוע בנותיהן הוא גזירה הלא הוא כבר אסור, ותיצרו בתחילה שבית דינו של שם גזר עליהן והעמידו בעניין אחר ושוב הקשו שהרי ב"ד של חשמונאי גזר עליהן ודחו והמשיכו לדון בנושא, והרי המימרא שם היא בדעת רב ("וגניבא משמיה דרב אמר כולן משום עבודת כוכבים גזרו בהן דכי אתא...") והרי ראינו למעלה שלדעת רב האיסור של פתן שמנן ויין כבר מזמן דניאל שהיה קודם זמן בית דינו של חשמונאי שגזרו על ביאת גויה, וא"כ איך דחתה הגמ' שב"ד של חשמונאי גזר על זה הרי בזמנו של דניאל עוד לא היה ב"ד זה. ועוד הרי מצינו לרבי יוחנן בדף לה: שאמר דהטעם שגזרו על פתן הוא משום חתנות ולא משום ע"ז, ושפיר אפשר לומר פסקו הרמב"ם ושאר ראשונים עיקר הטעם משום חתנות כרבי יוחנן, שהרי דעת רב שנויה במח' ודעת רבי יוחנן מבוארת להדיא דהטעם משום חתנות לכן כך פסקו עיקר.

ואמנם על שני פירושים אלו יש להקשות דבשלמא מרן והרמב"ם נקטו עיקר שהגזירה משום חתנות, היינו משום דאזלי לשיטתם דאיסור חתנות עם הגויים הינו מהתורה, וכמ"ש מרן באבן העזר (סי' כ' סעי' א) וז"ל: "ישראל שבעל עובדת כוכבים, דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לעובד כוכבים (דרך אישות), הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר: **לא תתחתן בם**": (וביאר בב"י את שיטת הרמב"ם דפסקינן בזה כר"ש דדריש טעמא דקרא "כי יסיר את בנך מאחרי" לרבות כל המסירים). אבל הרי הטור שם תמה על הרמב"ם בפסק זה וכתב שאין הלכה כר"ש שאין אנו דורשין טעמא דקרא, ואיסור חיתון אינו אלא בשבעה אומות, וא"כ חוזרת קושיא האיק גזרו פתן שמנן ויין משום חתנות שאינו אלא איסור דרבנן, ואין לומר שבגלל שבעה אומות גזרו על כל האומות, שהרי ידוע שסנחריב בלבל כל האומות, וזמנה של גזירת פתן היא משמונה עשרה גזירות שגזרו ב"ה וב"ש שהיו זמן רב אח"כ שאז הולכים ע"פ הרוב (ברכות כח.) דאיסורם דרבנן, וקושיא זו הקשה הרמב"ם בחידושו (לו:): על "א ודחה דבריו (ר"ל דחה דבריו שא"א לומר שגזרו בישולי עכו"ם משום בנותיהן גרידא דזה איסור דרבנן והוי גזירה לגזירה).

עוד יש להקשות על תירוץ הפרי תואר מדוע נקטו "משום חתנות" ולא כלשון הגמ' "משום בנותיהן"?

עוד יש להבין דעת רש"י ז"ל, דבמשנה (לה.) פירש שסיבת האיסור לבישולי גויים היא מצד חתנות, ואילו בגמ' לח. ד"ה מדרבנן כתב שהוא מצד החשש שמא יאכילנו דבר טמא והרי סתירה בטעמים יש בזה, וכבר דנו בזה האחרונים. כמו"כ קשה מדוע להלכה פסק מרן שיש בישולי גויים גם כאשר הגוי בישל בבית ישראל (דעת ר"ת בב"י סי' קיג), והרי שם לא שייך שיאכילנו דבר טמא? וכן קשה לפי טעמו של רש"י מדוע בדבר שאינו עולה על שולחן מלכים ונאכל כמות שהוא חי יש היתר והלא עדיין שייך שיכניס בתוכו דבר טמא?

ג. הטעם שנתן מרן הרב זצ"ל

מרן הרב זצ"ל בשו"ת מאמר מרדכי (ח"ג יו"ד סימן ד ד"ה וראה) לומד ש"שבכלל 'חתנות' לאו דווקא בניהם ובנותיהם אלא כל נזק שעלול להיגרם מהתחברות עמהם", ואף היה מאריך בשיעוריו שגזירת בישולי גויים נועדה למנוע את ההתבוללות ר"ל ולכן יש להחמיר בהם מאוד. דברים אלו של הרב מהווים יסוד לביאור הסוגייה כולה, כי גזירת חתנות לאו היינו שישא גויה בלבד, אלא הכוונה שמתקרבת דעתו של האדם אל הגוי, ויבוא לישא בנותיו ולהתערב עמהם ויבוא לאכול דברים טמאים וילמד ממעשיהם עד שח"ו יבוא לעבור על כל התורה כולה ומקרא מפורש הוא "ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם". ובזה מבוארים דברי הטור הנ"ל, כי באמת אע"פ שחתנות עצמה איסורה מדרבנן, אם ח"ו יתחתן עם ביתו יבוא לעבור על התורה כולה. ובזה מבואר ג"כ מדוע שינו הפוסקים לשון הגמ' "משום בנותיהן" דזה משמע רק מצד הבנות שיש איסור לשאת אותם, אבל כתבו "משום חתנות" להורות שהבעיה היא מצד עצם החיתון והקישור אל הגויים שיש בו כדי למוטט את הזהות היהודית ח"ו. ולכן מצינו שהחמירו באיסור זה טפי משאר איסורי דרבנן, ואסרוהו אפי' בבליעה ונאסר אפי' באדם שאין לו בנות להתחתן איתן! ואפי' באדם שאינו עכו"ם ואפילו כאשר בישל הגוי בבית ישראל. ובזה באו גם דברי רש"י על מקומם כי באמת גם הטעם דשמא יאכילנו דבר טמא אינו רק בעצם מעמד זה שבישל הגוי, שהרי א"כ נתיר בעומד על גביו וזה לא שמענו, אלא הכוונה שאם יהיה רגיל במאכלי הגויים יבוא להאכילו דבר טמא, ולכן יש בזה גם כן את עניין החיתון שהוא להיות מקושר עמו בהידוק ויבוא להכשילו במאכלות אסורות, וכן ראיתי שדייק בספר שיח יעקב (עמ' לו) מלשון רש"י "שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא", והיינו שמתוך הרגילות אצלו באחת הפעמים יבוא להאכילנו דבר טמא. וכן מובן ג"כ מדוע במאכלים שאינם חשובים כמו שאינו עולה על שולחן מלכם ונאכל שכמו שהוא חי אין איסור, דבזה אין חשש שיבוא להתקרב אליו בדרך קבע להיות אוכל על שולחנו ומחותן עימו שאין לו הנאה מרובה מזה. וראה עוד מ"ש ערוך השולחן סימן קיג סעי' ב.

ד. גדר נאכל כמו שהוא חי

1. אכילה ע"י הדחק

הגמ' במס' ע"ז (לח.). מביאה שתי לשונות משמיה דרב וז"ל: "רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גויים בסורא מתנו הכי אמר רב שמואל בר רב

1 מקור הדין בתשובת הרשב"א (ח"א רמח) הובא בדרכי משה סי' קיב ס"ק ב, ואע"ג דנקיט "לא פלוג" יעויין הערה הקודמת, דע"י הביאור הזה נהיה העניין יותר מרווח, ובפרט דלענ"ד דעת רשב"א אינה מסכמת עם כל מה שנאמר פה, מצד שאיהו ס"ל לחד לישנא דגזירת פת שונה מגזירת שלקות, דפת אפי' השייכת לגוי ובישלה ישראל אסורה, ולקמן יתבאר מדוע אינו עולה בקנה אחד.

יצחק אמר רב כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי גויים.¹ רוב הראשונים העלו להלכה כשתי הלשונות להקל, וכן פסק מרן בב"י (סימן קיג), וא"כ יוצא שבכדי לאסור דבר בבישולי גויים צריך גם שלא יהא נאכל כמות שהוא חי וגם שיעלה על שולחן מלכים.

ואמנם בגדר אינו נאכל כמות שהוא חי מצינו מחלוקת, ולהלן נישא וניתן בגדרים אלו בס"ד.

יש לדון האם מה שאמרו נאכל כמות שהוא חי, הכוונה נאכל בשופי כמות שהוא, או שמא הכוונה שיש אפשרות לאכול אותו חי, אפי' שזוהי אכילה בדוחק. שני צדדים אלו, בעצם הינם שני שורשים בהבנת הטעם שהתנה רב "נאכל כמות שהוא חי", מחד גיסא יכולים היינו לאמר שהואיל ודבר מסויים ראוי להיות נאכל כמות שהוא חי אפי' ע"י הדחק, הרי הוא נחשב כמי שנתבשל כבר כמאכל בן דורסאי וכבר לא שייך בו בישול, כי בישול הוא תיקון המאכל וזה כבר מתוקן וראוי לאכילה, וטעם זה הביא רש"י במס' ביצה (טז). "דלא אהני במעשיו כלום. אמנם אם נבין שגדר נאכל כמות שהוא חי הוא שנאכל בשופי אז טעם האיסור הוא, שכאשר מכבד הגוי את היהודי במאכליו החשובים אז מתקרבת דעתו אל הגוי ועלול לעבור על איסורי תורה, ולכן אם המאכל נאכל כמות שהוא חי אין היהודי מרגיש כ"כ חיבה לגוי על שבישל לו מאכל זה שהרי כבר היה יכול לאכול אותו בשופי בדרך מעולה גם קודם לכן, ואין בדבר משום קירוב הדעת שיבוא להתחתן בו ולאכול ממאכליו².

ודבר זה שנוי במחלוקת ראשונים, הרשב"א בתורת הבית (בית שלישי שער שביעי) מביא וז"ל: "כתבו ר"ח והראב"ד ז"ל דחטים, שנאכלים הן כמות שהן חיין. וכן מצאתי בירושלמי מפורש מוטלייה ופנקדיסין וקובסיות וקליות והמין שלהן הרי אלו מותרין. ניחא כולהון שהן יכולין להשרות ולהדר לכמות שהן קליות מה אמר ר' יוסי בר' בון בשם רב כל אוכל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נכרים." וחיטים נאכלים ע"י הדחק.

אמנם האו"ה (כלל מג דין ב, הובא דרכי משה סי' קיג ס"ק ג) חולק וס"ל שאינו נקרא נאכל כמות שהוא חי וז"ל: "דכל שהוא נאכל כמות שהוא חי ע"י הדחק לא מקרי נאכל כמות שהוא חי". וכן עיקר להלכה כמ"ש מרן³ והרמ"א.

2 משא"כ אם היה המאכל ראוי לאכילה בדוחק קודם לכן, ודאי תמיד מודה לו על הבישול שהרי לא היה אוכל את המאכל קודם לכן ויש בדבר קירוב הדעת, ולכן שייך אף בזה בישולי גויים.

3 סימן קיג סעי' ב גבי דגים גדולים ובסעי' יד לגבי ביצה, וכמו שנראה מדבריו באבקת רוכל סי' ל, וכן דעת רוב הראשונים.

2. דרכי בני האדם באכילה

למעלה ראינו שאם המאכל מצד עצמו אינו נאכל כמות שהוא חי אלא בצורה דחוקה הרי הוא בגדר "אינו נאכל כמות שהוא חי", וכעת על גבי דין זה יש לדון גבי מאכל שמצד עצמו נאכל בדרך טובה כמות שהוא חי, אבל העולם נוהג לאכול אותו דווקא אחר בישולו, או יותר מזה, מאכל שבמקום אחד אוכלים אותו חי, ובמקום אחר אוכלים אותו מבושל, האם גם דבר זה נקרא "אינו נאכל כמות שהוא חי" שהרי פה אין הבעיה מצד עצם המאכל כי יש מקומות שאוכלין אותו בלי בישול, ורק הבעיה מצד התנהגותם של בני אדם או דלמא ל"ש.

והנה דבר זה מצינו בהרבה מאוד ראשונים שגדר נאכל כמות שהוא חי נמדד לפי בני האדם, המפורש ביותר הוא מ"ש הראב"ן (נד ע"ד) וז"ל: "ודג מליח שבשלו גוי וביצה שצלאה גוי, אעפ"י שיש בני אדם שאוכלים דג מלוח חי וביצה גומעין אותה חיה, מיהו כיון דרובא דעלמא לא אכלי הכי, אסר להו ר' יוחנן, והלכתא כוותיה. אבל דג קטן מליח, כגון הרנינגא"ס, שבישלו גוי, אין בו משום בשולי גויים, דרובא דעלמא אכלי ליה חי כשהוא יבש, וכל דבר שאוכלין אותו רובן כמות שהוא חי, אם בשלו גוי אין בו משום בשולי גויים", ואותם דגים קטנים היינו דבר הנאכל יפה כמו שהאריך מרן בב"י סעי' יב. וכן למדו הפרי חדש (קיג ס"ק ג) והחיד"א (קיג א) מרשב"ם⁴ (הגה אשירי ע"ז פ"ב ס' לד), דאף שנאכל כמות שהוא חי בשופי עכ"ז הולכים אחר דרך בני אדם.

וכ"כ גם בהגה א"ז (בסי' קצה וכן הביא גם בספר שיטת הקדמונים על ע"ז דף לה.) בשם ר"י הזקן, וכ"כ המרדכי בשם רבינו ישראל (פ' א"מ) וכ"כ האור זרוע עצמו (סי' קצה) וכ"כ הראב"ה (פ' א"מ).

ואמנם מצינו בר פלוגתא לדבר זה, והוא הריטב"א במס' ע"ז (לה:): "שהוא נאכל כמות שהוא חי פירוש שראוי לאוכלו כמות שהוא חי ואף שאין רגילות לאכלו אלא מבושל והכי רהיט כוליה פירקה", והביאו החיד"א בשירי ברכה סי' קיג ס"ק א, ואח"כ הביא לדברי הראב"ן מרבוותא קמאי דפליג אדברי הריטב"א הנ"ל וס"ל כדברי הפרי חדש, והכריע בספרו חיים שאל (סי' עד אות ה) כדברי הפר"ח דלא כהריטב"א.

רוב האחרונים החזיקו בשיטת הראב"ן, שכן כותב הרמ"א בתורת חטאת (כלל עה טז) לגבי ערמונים, והפר"ח (קיג ס"ק ג), והרב חסד לאלפים (יו"ד סי' קיג סעי' ד) וז"ל: "ודברים שיש מקומות שאין נאכלין חיים ויש מקומות שדרכן לאוכלן חיים כל חד וחד כי אתריה ודוכתיה ליקום, כיוון שלא ידע הי מינייהו הוי רובא ויש אומרים דאזלינן בתר דידיה", וכ"כ ערוך

⁴ יש להעיר למעיין בפנים שאין דברי הראב"ן והרשב"ם זהים לחלוטין, אבל מה שכותב הראב"ן להדיא, מדייקים הפרי חדש והחיד"א מהרשב"ם.

השולחן (קיג אות יב), והחכמת אדם (כלל סו אות ד) וכ"כ גם הרב זבחי צדק (סימן קיג ט) וז"ל: "ואם יש מקומות שאוכלין אותן חיים כל אחד ואחד הולך כפי מקומו", וכן דעת מרן הבא"ח שכתב "הלפת שקורין בערבי שלג"ם וכן לפת האדום שקורין שפנדר יש בהם איסור בישולי גויים דהם עולין על שולחן מלכים או שרים, ואע"פ שיש קצת בני אדם דאוכלים אותם חיים בטלה דעתם", וכן הסיק להלכה הרב כה"ח בסימן קיג אות י'. וכן מצינו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' צג) שכתב: "איברא דהאמת דרוב הפוסקים הכריעו כהפ"ח" וכן הכריעו למעשה (ח"ט סימן קסג) כדברי הפרי חדש דאזלינן בתר מנהג המקום לגמרי. וכן דעת מרן הרב זצ"ל כפי שהשיב לשואל (עדות מפי השואל) שבא אליו ואמר לו מדוע ישנו בישולי גויים בשומשום (נאריך בו בפרק הבא) והרי אפשר לאוכלו חי והשיבו הרב בזה"ל "רק משוגעים אוכלים אותו חי", וכן העיד בפני הרב משה הררי שליט"א שהיה עם הרב זצ"ל והגיע לפני הרב זצ"ל יהודי תוניסאי והחזיק בידו עוגייה העשויה משומשום ודבש שיש בעדתם ואמר לו דרך הכנתה שאין אופים את השומשום והעוגייה נאכלת לתענוג, והשיב הרב "בטלה דעתם אצל הרוב", הרי להדיא שדעת מרן הרב זצ"ל שהולכין אחר מנהגי בני האדם, וכמו"כ למדנו שהולכים אחר הרוב כדברי הפרי חדש (שם) ולא כל אחד לפי עצמו כדברי הבני חיי (שם).

3. נאכל חי ע"י תערובת

עוד יש לדון בדבר שאינו נאכל חי בפני עצמו אבל ע"י תערובת נאכל.

המגן אברהם (רג ס"ק ד) מביא מח' לגבי הזנגביל, האם נקרא נאכל כמות שהוא חי, דעת הט"ז הב"ח ורש"י דאם הוא יבש נאסר משום בישולי גויים אע"פ שנאכל חי ע"י מלח ולחם, לעומתם הטור ותוס' ס"ל דנקרא נאכל כמות שהוא חי כי נאכל ע"י תערובת (יש להעיר שאין הדברים מפורשים בטור ובתוס' שדבר הנאכל ע"י תערובת הוא נאכל חי, ורק דייק זאת המג"א מדבריהם אבל הב"ח חולק עליו בדיוק זה ע"י"ש). ועכ"פ רוב הראשונים ס"ל כרש"י והם המרדכי (ברכות קטז), הראב"ה (סימן קא), האור זרוע (סימן קסד), התשב"ץ (ח"ג סי' יא) והריא"ז ברכות (לו:).

הקשה הרב "קובץ מבית לוי" על המג"א דמבואר בגמ' ובשו"ע שביצה אינה נאכלת כמות שהיא חיה, ולדברי המג"א קשה שהרי רגילים לערב את חלמון הביצה עם מאכלים כגון בארש"ט וגבינה, ויש להוסיף דבמס' שבת (קלט:) מצינו שהיו אוכלים אותה עם החרדל. עוד הקשה היד אפרים, דקיי"ל שדג שאינו מליח יש בו בישולי גויים ומדוע והלא אם ייערבנו במלח" יהא נאכל.

אבל ביאור דבריהם על דרך זו. עד כאן מה שנחלקו האחרונים הוא דווקא בדברים כגון זנגביל ושמן שראויים להיות נאכלים עם הפת דאז הווי סוג של לפתן, או מאכל שנאכל בעצמו עם מלח או סוכר דאז המאכל עצמו הוא נאכל חי, אבל בתבלינים למשל שאין רגילים לאכול אותם אלא כטפלים למאכל אחר לא שייך לומר שהם נאכלים כמות שהם חיים, כי כבר בטלים נינהו

לגבי המאכל שנאכלים עימו והמאכל שנאכלים עימו הוא הנקרא נאכל חי ולא הם. ובזה סרה קושיית ה"קובץ מבית לוי" על המג"א מביצה, דהיא טפילה למאכל וכאשר נתערבה בו הרי היא כמי שאינה ולא שייך לאמר דהיא נאכלת חיה שהרי כבר אינה ובטלה לה. ובעניין קושיית היד אפרים צ"ב דכבר כתבו הראשונים דבמקום שרובם נוהגים למלוח ההארינג אין בו בישולי גויים דנאכל כמות שהוא חי ואע"ג דהוא ע"י תערובת מלח ואדרבא הוא ראיה לדברי המגן אברהם.

כמו"כ יסוד זה מיישב דברי חז"ל אהדדי, דהאור זרוע (סימן קסד) כותב שהזנגביל היבש והציתו"ר וכיוצא בו אינם נאכלים חיים ויש בהם בישולי גויים, "וטעמא לפי שאין רגילין לאכול אותן חיים אלא לערבו בהדי שאר דברים", והיינו שהם משמשים להיות כמו תבלינים לדברים אחרים וכך הוא מסביר דברי הגמ' דיומא (פא:): וכרש"י והב"ח הנ"ל, אבל הטעם שנקטו המגן אברהם והמשנה ברורה בזנגביל יבש הוא מצד שנאכלים בעצמותם במלח או בסוכר או ע"י לחם (דאז הופך ללפתן) וכדאמרן והיינו דנאכלים בתור עיקר. וכן מובנים דברי המהרש"ם בדעת תורה, שהביא את דברי המגן אברהם הנ"ל להלכה, והוא עצמו כתב בתשובה (ח"ב סי' ריב) דיש בישולי גויים בבצל (דסכנה לאוכלו לבד) וקשה דהרי נאכל כמות שהוא חי בסלט, וע"כ כהטעם שהבאנו דיש חילוק בין מקום שנעשה טפל וכמי שאינו, למקום שהוא עיקר המאכל.

ה. בעניין השומשום

ידועה פסיקתו של מרן הרב זצ"ל בדבר השומשום⁵ כי חל עליו איסור "בישולי גויים", ואמנם ישנם חולקים על דברי הרב זצ"ל בזה, ולהלן נביא השיטות השונות ונדון בדבריהם בס"ד כדרכה של תורה.

הסיבות העיקריות לומר שאין בישולי גויים בשומשום הן שלוש: (1) אם אדם רוצה יכול לאכול אותם כמות שהם חיים שלא בדוחק. (2) מצד שמבחינה מציאותית במפעל אין מכוונים לבשל אותם אלא לייבש אותם והיא השיטה הרווחת ביותר. (3) שהם אינם עולים על שולחן מלכים כמות שהם קלויים רק אחר הטחינה והדילול במים.

כהקדמה נביא את אופן ייצור הטחינה מתוך הספר "ויען שמואל" ח"ח עמ' רמט:

"המפעל מקבל שומשום יש שמקבלים בשקים ויש שמקבלים בקופסאות ענק וכיו"ב השומשום מגיע לאחר ניפוי ומיון ראשוני במפעל המייצר מכניסים את השומשום לתוך ליין אחד ארוך שבתחילתו יש נפה רוטטת המקבלת את השומשום ומנפה את הפסולת משם זה ממשיך למפוח אורי שבאמצעות משקלי אויר שונים מוריד את הפסולת ונשאב משם למכונה לקילוף

⁵ ידוע מדברים שבע"פ, וכמו שהוסיף מרן הרב זצ"ל בהערה בקיצור שו"ע סי' לח ס"ק ה, ואף הרב דוד לחיאני שליט"א פירסם בשמו פעמים מספר, ואף העביר שיעור שלם רק על נושא זה.

השומשום הקליפות נשאבות למיכל פסולת כשחלקם מוכרים זאת לבהמות ואילו השומשום הקלוף נכנס לתוך מיכל במיכל זה מוסיפים מים שהשומשום יקבל לחות על מנת שיוכלו לטחון את השומשום חובה לייבשו קודם הטחינה, ולכן לאחר תהליך עירוב השומשום מעבירים את השומשום לליין שמייבש את השומשום ומייבש אותו קלות, המיתקן מורכב משישה דוודים מאורכים ששוכבים אחד על השני וכל התוצרת נכנסת אחד למישנהו, הדוודים הם בשיטת הדאבל ג'אקט ששם עוברים מים חמים מהקיטור, מידות החום מגיעות סביב 100 מ"צ. מהתנורים זה עובר..."

א. נאכל כמות שהוא חי

והנה הרב דברי דוד⁶ (ח"ד סי' יז) כתב וז"ל: "ועתה ניתי לעניין דינא דהנה השומשום בעודו חי ראוי לאכילה כמות שהוא אלא שאין רוב העולם אוכלים אותו כמות שהוא כשם שאין אוכלים גרעיני חמניות כמות שהם אף שראויים הם לאכילה ורק בתערובת כמו בזעתר או בסלט נאכל השומשום כמות שהוא חי ללא קליה וכתב המאירי⁷ (ע"ז לח) שדבר שהוא נאכל כמות שהוא חי בתערובת נקרא נאכל כמות שהוא חי". הנה ראשית הביא שכיוון ונאכל ע"י תערובת נקרא נאכל כמות שהוא חי, וזכר ראינו בפרק הקודם שנאכל ע"י תערובת היינו שנאכל בתור עיקר ואין הכוונה שנעשה תבלין לסלטים כמו השומשום, ובפרט דמרום הראשונים שם נראה דלמדו כדעת רש"י דאינו נקרא נאכל כמות שהוא חי.

ובלא"ה חזר הרב הנ"ל בסוף תשובתו, מפאת קושיה: "ומה שטענו שאף שהשומשום נאכל כמות שהוא חי מ"מ רוב השומשום משמש לתעשיית השמן והטחינה ומכיון שכן דינו כדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי עכ"ד". והיינו שגם אם נגדיר דבר שנאכל חי ע"י תערובת "נאכל כמות שהוא חי", עדיין קשה כי הולכים אחר רוב המין, ורוב השומשום הולך ל"טחינה", והשיב הוא על דבריהם שכתב הרשב"א (תורת הבית בית שלישי שער השביעי) בשם ר"ח והראב"ד "שהחיתים נאכלים כמות שהן חיין ושכן מצא בירושלמי מפורש וכ"כ רבינו ירוחם בספרו איסור והיתר אות סג וכ"כ בשו"ת תשב"ץ ח"ג סימן יא" והרי חיטים רובם הולכים לפת ועכ"ז התירום מדין נאכל כמות שהוא חי וה"ה בשומשום. עוד הביא דברי המאירי שכתב "שאיין קורין נאכל כמות שהוא חי אא"כ היא אכילה הרגילה לבני אדם אע"פ שאינה עיקר אכילת אותו הדבר", ולכן הסיק להלכה שאין בשומשום בישולי גויים.

⁶ וכ"כ הר"י יוסף שליט"א בספרו עין יצחק ח"ג עמ' תרפו.

⁷ מ"ש בשם המאירי לא מצאתי שם, אבל אולי כוונתו למה שהביא בספרו הנ"ל סי' ח אות א מלשון המאירי "שמן של גויים הואיל והותר אין בישולו אוסרו שאם מצד בישולי גויים נאכל כמות שהוא חי ע"י פת חמה וכיו"ב", וגם בזה א"כ אינו ענין לנידוד דלפתן לפת שאני, וכמו שהארכנו למעלה.

עוד יש להעיר בגוף דבריו, דמה שהביא מרבינו חננאל והראב"ד והרשב"א, אינו עיקר להלכה, וכבר העיר על כך הגאון פרי תואר (סי' קיג ס"ק ב) דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורש"י ור"ת והר"ן פליגי עליהו, וראה בהגה מהר"ח (סי' קיד א) שכן גם דעת התוס' (ע"ז לז.), ובפרט שמרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ל) פוסק להדיא שחיטים אינם נקראים נאכלים כמות שהם חיים, וכמו שהעיר בספר "קופת רוכלים" (עמ' 28 אות י'), וכן בשו"ת יב"ע (ח"י יו"ד סימן ח): "אולם התוס' ע"ז (לח:) ס"ל שהחטים אינם נאכלים כמות שהן חיים, ויש בהם משום בישולי גויים, והכי אמרינן בעירוובין (כט:): דחטים ושעורים לאו בני אכילה נינהו. וכ"כ המאירי. וכן דעת מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ל). ועוד יש להאריך⁸.

ואדרבא כיוון דאתינן לדבר בשיטה זו דהרשב"א וסיעתיה, אני לדידי רואה חיזוק וסיוע מדבריהם, כי מה שהביא מהרשב"א בתורת הבית מפורש הוא להדיא בחידושו למס' ע"ז (לה.), ושם בביאור הסוגייה דחזקיה ורבי יוחנן מסיק הרשב"א להלכה שבביצה יש איסור בישולי גויים דאינה נאכלת כמות שהיא חיה, ודבר זה תמוה לכאורה דמאי שנא חיטה הנאכלת בדוחק מביצה הנאכלת בדוחק דלזה קרא הרשב"א נאכל כמות שהוא חי ולזה לא. עוד קשה בגוף סוגייה זו דנחלקו הראשונים האם חיטה נאכלת כמות שהיא חיה⁹, דאיך יחלקו בדבר זה והלא כלל בידינו דאין מח' במציאות. ולכאורה נראה לומר שנחלקו מה המציאות שהייתה בזמן חז"ל (וכי"ב מתרץ בתבואות שמ"ש חיר"ד סי' ע), זה אומר בזמנם היו רגילים לאכול חיטה חיה וזה אומר שלא היו רגילים לאוכלה חיה ולכן נחלקו, וא"כ יוצא שאין הולכים אחר המאכל מצד עצמו אלא אחר רגילות בני אדם באותו זמן וכמו שהוכחנו למעלה, ובזה מתורצת הסתירה כי הרשב"א אחז שביצה לא היה דרכם לאכול ואילו חיטה כן. עוד נראה ליישב דזו גופא מח' הראשונים, דהיינו שסברו כולם שחיטה נאכלת כמות שהיא חיה בשופי, שהרי ישנו מושג של "כסיסת חיטים" (נדרים פ"ו מ"י) וכמ"ש רש"י (ביצה כו:): "כל דבר הנאכל חי קרי אכילתו כסיסה", והיינו שכסיסה היא סוג של אכילה, ורש"י עצמו במס' מגילה (ז:): "כל אכילה שלא כדרכה נקראת כוסס", וא"כ חיטים יש מספר דרכים לאכול אותם יש אפשרות לאכול אותם חיים והיא אכילה הנקראת כסיסה אבל בדרך כלל אין דרך אכילתם כן, וכמו שרואים מהגמ' במס' יבמות (סג.) שאדם קודם נישואיו אוכל חיטה בכסיסה ואחר נישואיו אשתו דואגת

8 דכתב בערוך השולחן (סי' קיג סעי' יב) שדבריהם מהירושלמי, אבל תלמודא דידן פליג בזה, שרצה לפטור אותם מדין נשתנו מבריייתם עיי"ש, וכן נראה מהריטב"א (לה.) שדחה שיטת ר"ח דלעולם אינם נקראים נאכלים כמות שהן חיים. כמו"כ יש להעיר כי אפשר לומר דע"כ לא פליג מרן גבי חיטים אלא מצד האם נקראים נאכלים כמות שהן חיים, אבל יודה מצד עצם הראיה שכאשר ישנו דבר שמוגדר נאכל כמות שהוא חי שאין הולכים בתר עיקר אכילתו, אלא שדבר זה קשה, כי עצם מ"ש הראשונים שדבר שנאכל בדוחק נקרא נאכל כמות שהוא חי מורה שאין הם הולכים אחר הרוב, דהרוב לא אוכלים בדוחק לכך לא הפריע להם שרוב חיטים נטחנות, אבל אנו דס"ל דאינו נקרא נאכל כמות שהוא חי אדרבא הולכים אחר מעשיהם של בני אדם, ודרכם לבשלם.

9 שהרי אין לפרש דבריהם דנחלקו האם נאכל ע"י הדוחק נקרא נאכל חי או לא דבביצה הנאכלת בדוחק אינו נקרא נאכל חי וע"כ פליגי בעניין אחר.

לו ומבשלת אותם בדרך מעולה יותר, וכן מצינו לרב (ביצה יג:) שהיה אוכל שעורים קלופים חיים בדרך כסיסה, וכן נראה גם מהמשנה במס' נדרים (פ"ו מ"י) "רבי יהודה אומר קונם גריס או חטה שאיני טועם מותר לכוס חיים", והיינו שלשון בני אדם לאכילת חיטה הוא כאשר אינה נכססת אבל באמת יש דרך לאכול אותה בכסיסה. ולכן גם לא הוקשה לרשב"א מביצה, דביצה אינה נאכלת בפ"ע בתור מאכל כלל אבל חיטים אכן דרך לאוכלם כך אף שאין זו דרך אכילתם הרגילה, ובדבר זה גם נחלקו הראשונים: דהרשב"א וסיעתיה אזלי בתר המאכל עצמו כיוון שיש רגילות שהיא לאוכלו כך נקרא נאכל כמות שהוא חי, אבל שאר הראשונים ומרן ס"ל דאזלינן בתר רוב אכילתן והאי כסיסה אכילה שלא כדרך היא ואין הולכים אלא אחר רגילות אכילה. (ואמנם כתבתי את הדברים ליישב דעת הרשב"א, אבל השיטה הרווחת ברבותינו האחרונים היא דחיטה נקראת נאכלת בדוחק כמו ביצה ממש וכמו שנראה מהריטב"א (לה.) והמאירי שם)

עוד יש להעיר במה שרצה לדמות חיטה לשומשום, דכמו שחיטה רובה נאיפת ללחם ועכ"ז אמרו הראשונים שנקראת נאכלת כמות שהיא חיה כך הדין בשומשום שנקרא נאכל חי אע"פ שרובו הולך לבישול. הנה אין זה דומה לגמרי, דחיטים אין רובם הולכים לאפייה בעצמותם, ורק אחרי שטוחנים אותם לקמח הדרך לאפות אותם, שאז כבר שם אחר יש להם דאינם נאכלים כך כלל וכמ"ש מרן באבקת רוכל (סי' ל), משא"כ בשומשום דקלייתו היא כאשר הוא בעין והוא אותו המין שמשתמשים בו לאוכלו בתערובת דברים אחרים, ומה גם שאחר טחינתו נאכל הוא, וראה שכיו"ב חילק כנסת הגדולה (יו"ד סי' קיג) גבי הזנגביל. עוד יש להעיר שדעת הראב"ד (ריש קיב ב"י) והרשב"א (לחד לישנא¹⁰), דבישולי גויים לחד ופת לחד, דהיינו שאה"נ אין בפת בישולי גויים ורק היא אסורה מדין שהיא שייכת לגוי, ואפשר דמקור שיטתם לומר שאין הולכים אחר רוב החיטים משראו שחילקו חז"ל פת לחד ובישולי גויים לחד, והסיקו דאין בפת בישולי גויים והתקשו והרי אין נאכלים כמות שהן חיים, אלא ע"כ דנקראים נאכל כמות שהוא חי אע"פ שהוא בדוחק וכן לא אזלינן בתר רוב, אבל אנן דקיי"ל דפת אסור מדין בישולי גויים לית לן קושיה להוציא נ"מ זו ואסור בכל עניין.

ואמנם מה שהזכיר הרב מדברי המאירי, אכן המאירי (ע"ז לה.) ס"ל דחיטין אינם נקראים נאכלים כמות שהן חיים ואפשר דאינו חולק על מרן בשו"ת אבקת רוכל הנ"ל. אלא דכבר ראינו בפרק הקודם כשיטה זו משמיה דהריטב"א¹¹ וכפי שהביא החיד"א וז"ל: "שהוא נאכל כמות שהוא חי פירוש שראוי לאוכלו כמות שהוא חי ואף שאין רגילות לאכלו אלא מבושל והכי רהיט

10 דלכאו' סתרי ניהו יעויין ב"י קיב א.

11 אמנם המעיין רואה דאין דברי הריטב"א והמאירי שווים לגמרי, כי הריטב"א אינו מתחשב כלל בדרכם של בני אדם, והמאירי אכן מתייחס לכך רק שאין הולכים אחר עיקר אכילתם, אלא כיוון שאותם ראשונים שס"ל דאזלינן בתר עיקר חולקים גם עליו ועל הריטב"א כללתי אותם בשיטה אחת.

כוליה פרקיה". אלא שכבר ראינו למעלה שרוב רבנן קמאי ובתראי אינם הולכים בדרך זו, והעיקר להלכה איך דרכם של בני אדם לאכול את המאכל. שהרי דיברו רבותינו למעלה ב"הארינגש" והוא דבר "שנפש היפה אוכלתן כמות שהן חיים"¹², והוא היה סוג מיוחד של דג שאוכלים אותו גם חי וגם מבושל¹³, וא"כ יש רגילות לאכול את הדג בדרך זו ועכ"ז ראינו לרבותינו הראשונים שהיו הולכים אחר מנהג הרוב במקומותיהם דאזלינן בתר עיקר מחשבתו. וכמו"כ ראינו למעלה לגבי החיטה בשיטת הרשב"א דאזלי הראשונים אחר עיקר רגילות האכילה.

עוד מצינו בדבר זה לגבי ה"זנגביל", הגמ' במס' יומא (פא:) מביאה כי כסי דזנגביליא או פלפלי אינם ראויים לאכילה, ומקשה על זה הגמ' מדברי רב נחמן שאמר "האי הימלתא (מאכל יבש¹⁴) דאתי מבי הינדואי שריא ומברכינן עליה בורא פרי האדמה", ומפרש רש"י מה הכוונה "שריא", ש"אין בו משום בישולי גויים שנאכל כמות שהוא חי ולא משום גיעולי גויים דנותן טעם לפגם, ומדקאמר אין בו משום בישולי נכרים ש"מ דרך אכילתו כשהוא חי", ומתרתצת הגמ' על דין זה שבאמת זנגביל רטוב נאכל שרגילים לאוכלו חי אבל זנגביל יבש אין רגילים לאוכלו חי ואינו נקרא נאכל כמות שהוא חי. הרי יוצא לנו מגמ' זו שבזנגביל יבש יש איסור בישולי גויים אפי' שיש כאלה שרגילים לאוכלו ברטיבי, ונמצא שיש לו שני רגילות. ואמנם עדיין פש גבן קו' דנלך אחר רוב מין הזנגביל אם אוכלים אותו רטוב או יבש וכמו שכתבו הראשונים ומדוע חילקה הגמ' וע"כ צ"ל לומר מכיוון שיש זנגביל הנאכל יבש וזנגביל הנאכל לח, אין הולכים בתר המין הכללי אלא הרי הם כשני מינים, ואם בישל זנגביל לח אין בו משום בישולי גויים, ואם בישל זנגביל יבש יש בו משום בישולי גויים. ולניד"ד גבי השומשום הרי ישנו שומשום שנשלח להיות קלוי ל"טחינה" וישנו שומשום שנשלח להיות נאכל חי ע"י תערובת (אף שהוא מיעוט דמיעוט דהמין), וא"כ זה אמור להיות נאכל חי וזה ע"י בישול וכמו הזנגביל הנ"ל. אלא דיש לדחות דבר זה כי באמת הזנגביל היבש והרטוב כתרי מיני חשיבי, כי יש ביניהם שינוי מעשה זה יבשו אותו וזה נשאר כמות שהוא רטוב אבל השומשום הנאכל חי והנאכל קלוי אותו דבר הם בלא שינוי מעשה ולכן בהם נלך אחר הרוב. אבל גם זה אינו מדוייק כי לעולם השומשום שהולך ל"טחינה" הרגילות היא לשרות אותו במים רבע שעה קודם קלייתו בכדי שיקבל לחות ויספוג מים (ולכן גם קולים אותו אח"כ כדי שיתייבש שלחות יתירה פוגעת בטעמו) ולכן אפשר ונעשה כתרי

12 לשון הראב"ה (אלף וס"ו).

13 כפי שרואים אצל הראשונים, שכותבים "מי שרגיל לאוכלם מבושלים", דהיינו שזה הרגילות שלו אבל אינו מן הנמנע שיאכל אותם גם חיים, שהרי דבר זה היה נפוץ בארצות אשכנז שאוכלים אותו חי, וכמו שמביא הראב"ה (שם) שהיו שלוש מיני דגים ידועים שרגילים לאוכלם חיים במלחם והם "הרניגש" "בוקינגש" ו"מקיבש", ואף במקומו של הראב"ה כתב "שמענו אומרים שרגילים למולחן ולהביאם לשוק בלא תערובת", ואף בימינו מצוי הדבר להביא דג מלוח חי בקידושא רבה.

14 "א שהוא בשמים שחוקים ו"א שהוא זנגביל.

מיני, אחד הנאכל חי בתערובת סלט, והשני הנשרה במים להיות "טחינה" דבזה יש בישולי גויים ובזה אין, וצ"ע.

עוד יש להעיר שדעת המאירי בהגדרת נאכל כמות שהוא חי, הוא שלא כדעת גדולי המחברים, שמדבריו בספר "מגן אבות" (עניין יג) נראה שפולין נקראים נאכלים כמות שהן חיים, ודבר זה נגד דברי הרמב"ם שכתב בהלכות מאכלות אסורות (פי"ז הי"ח) שפולין יש בהם משום בישולי גויים, ואם בפולין ס"ל להרב דנאכלים כמות שהן חיים הרי בהכרח אינם נקראים נאכלים בדוחק, דאז להמאירי (ע"ז לה). אינם אינם נקראים "נאכל כמות שהוא חי" כמו שכתב בחיטים, וע"כ לומר שהיה אפשר לאכול אותם כך כדרך אכילה¹⁵ ובכ"ז התירם המאירי נגד דברי הרמב"ם (וד"א למעיין אותם הפולין הם ממש אותם של הרמב"ם, שהרב המאירי מזכירם שם לעניין גיעוליהם). וכן נקיט בפשיטות הפרי תואר (קיג ס"ק יד) "ולפעמים שעושים אותם בקמח כדי לטגנם אין בכך כלום ואזלינן בתר עיקר¹⁶", וכ"כ גם האו"ה (בש"ג דין ד) "הני אגסים הקשים אם בשלן עכו"ם מותרים שרוב שבמינו עיקר אכילתן חיין".

ובפרט היום אף לדעת המאירי יש בשומשום איסור משום בישול¹⁷, דכל אחד יכול לראות בעצמו מתי יצא לו לאכול שומשום¹⁷, בוטנים¹⁸, גרעיני חמנייה ועוד כשהם חיים, ואינם אפי' בגדר

15 אצלנו במשפחה למשל יש אוכלים את הפולים חיים כמות שהם והנאתם מרובה.
16 אף דמייירי שם בהיפוך ולמקשן פתח לחלק אין בזה דחייה, חד דנקיט טעמא דאזלינן בתר עיקר, ועוד דהיה לו לומר דרגילים גם לאוכלם חיין ומדוע הוצרך לומר שעיקר אכילתן כך, וא"ל דלחזוק העניין נקט דהעיקר כך הוא, אבל הוא ק"ק דעכ"פ אין זו סברא השייכת בעניינים אלו ועוד דמשמע מדבריו דאזלינן בעלמא בתר עיקר.

17 ואמנם מצינו לאחרונה שבחטונות מגישים בחלק מהסלטים קצת שומשום חי, אבל לכאורה מסתפק אני אם דבר זה נקרא ראייה, כי הרי גם המאירי מודה שאם ישנו מאכל שרוב הציבור (שאוכל בביתו) אין אפי' רגילות לאוכלו (כלומר שלא בעיקר רגילותו כטחינה), ורק מספר מקומות (מסעדות ואולמות ובחלק מהבתים) מכינים אותו כך שאין הוא נקרא נאכל כמות שהוא חי, דלא נעלמה הלכה פשוטה מהמאירי של "בטלה דעתו אצל כל אדם" שזהו דבר מיוחד מאוד ואין האנשים רגילים בו, וכמו אדם שרוצה למעט את סוכתו בכרים וכסתות, ואה"נ אם יתפשט עוד כמה שנים שגם אנשים בתוך בתיהם יכינו את המאכל כך ויהיה המאכל נפוץ, אפשר ולדעת המאירי יהא מותר. עוד יש להעיר כי ישנם גם מסעדות שמגישים בהם בשר חי כמנה הכי יוקרתית ונקרא "קרפא'צו" או "סטיק טרטור" (ראה אשמרה שבת פ"ד סי' שח שמעיד על זה מפי מומחים), וגם בקרב עדת האתיופים אוכלים מאכלים מבשר חי (שם), ולא מתקבל על הדעת להתיר בשר בבישולי גויים וכמ"ש בדרכי משה (סי' קיג) בשם האו"ה בדבר דומה לעניין עולה על שולחן מלכים, "וכל שעולה על שולחן מלכים, לפרפרת מקרי עולה על שולחן מלכים דדרך להזמין חבירו עליו, וקרביים אע"פ דאמרינן אוכליהן לאו בר אינש ולא הוי חתיכה הראוי להתכבד (וא"כ אינו עולה על שולחן מלכים), מכל מקום אסור משום בישולי גויים וכן כמהין ופטיות וכי"ב", ודון מינה ואוקי באתרא אותו שאינו עולה וה"ה לפה כמו שכותב להדיא האו"ה (בש"ג דין ד) "ומיהו הני אגסים הקשים אם בשלן עכו"ם מותרים שרוב שבמינו עיקר אכילתן חיין" ומשמע דכן בהיפך דהגדר לילך בתר עיקר המין, וכן הסיק בספר "בין ישראל לנכרי" עמ' צ.
18 כן העיר מרן הרב זצ"ל בקיצוש"ע סי' לח ס"ק ה.

רגילות אכילה.

ב. אינו מתכוון לבישול

ואמנם בעניין הטענה השנייה, והיא שאין מתכוונים לבשל את השומשום אלא לייבש אותו ואין קליית השומשום מועילה לטעמה של הטחינה ובכהאי גוונא אין איסור בישולי גויים. הנה דעה זו מצינו בשם הרב אלישיב זצ"ל כפי שהעיד משמו הרב יצחק דרזי (אשרי האיש יר"ד א פ"ח אות ג') וז"ל: "שומשום שקולים אותו כדי להוציא ממנו הלחות שבו ולא לצורך טעם אין בדבר איסור בישולי עכו"ם". וכ"כ מדנפשיה הרב שניאור זלמן רווח בספר ויען שמואל (ח"ח סימן יח), והוסיף שהראה את הפסק שלו לפני הגר"ע יוסף זצ"ל והסכים עימו להלכה שאין בזה בישולי גויים, וכ"כ כתב לו גם הראשל"צ הרב שלמה משה עאמר שליט"א שאין בו בישולי גויים. וכ"כ גם הרב זלמן מלמד שליט"א בתשובה, וכ"כ הרב רצון ערוסי שליט"א בנצח ישראל, ועל בסיס סברא זו משיבים המוצי"ם של חלק מהבדצי"ם בארץ.

וקודם שנכנס לדון בסוגיית ההלכה יש לברר את המציאות, כי הרב שניאור זלמן רווח שליט"א כתב שהיה במפעל ושאין קולים את השומשום אלא לייבש אותו מהרטיבות בלבד, ולא להשביח את טעמו. וקשה כי הרב "דברי דוד" הנ"ל מעיד שהלך עם חכם יעקב תופיק שליט"א כתב שם שלאחר קלייתו משביח הוא בטעמו וכן עדות מהרב דוד לחיאני שליט"א שנשלח לבדוק ע"י מרן הרב זצ"ל. ובפרט שהיום ישנם סוגים רבים של טחינה וכל מפעל עם המתכון שלו וא"א לומר בכללות שאינם מכוונים להוסיף קצת טעם בקלייה, וא"כ קצת קשה להתלות בטענה שקולים את השומשום למטרת ייבוש בלבד.

ואמנם לרווחא דמילתא נקבל שאינם מתכוונים אלא לייבש את השומשום ואין בקלייה תועלת בישול כלל. וא"כ לכאורה דבר זה מפורש בגמ' ע"ז (לח.): "והאמר רב חנן בר אמי א"ר פדת א"ר יוחנן: האי עובד כוכבים דחריך רישא – שרי למיכל מיניה אפילו מריש אוניה, אלמא לעבורי שער קמיכוין, ה"נ לגלויי אגמא קא מיכוין!", דמבואר להדיא שאם אין הגוי מתכוון לבשל אין בדבר איסור בישולי גויים, וראיתי שנשאל בכי"ב בשו"ת דברי בניהו (ח"ח סימן כז) לגבי שימורים שמבשלים אותם ע"מ להרוג את החיידקים שבהם ולא בכדי לבשלם אע"פ שהם מתבשלים, האם יש בזה משום בישולי גויים, והשיב הרב שם, שנחלקו הפוסקים האם רק כאשר הגוי הסיק את התנור לשרורי (לחזק) מנא ולא ידע שיש דלעת בפנים אנו מתירים משום בישולי גויים, אבל אם ידע אסור משום בישולי גויים שמא כיוון הגוי לבשל, או דלמא ל"ש בין ידע ללא ידע, דעת הרא"ש והר"ף והטור לאסור אם ידע שמבשל, ודעת מרן בשו"ע מתוך שהשמיט דברי הטור ס"ל דאין בכך בעיה, וא"כ לדינא אין בכך איסור ובפרט במקום הפסד מרובה כמ"ש הפרי חדש עכת"ד. ואמנם יש להעיר כי הגאון פר"ת (הביאו הזב"צ שם) מאריך בביאור הסוגייה, ומכריח עיקר כדברי הטור דאסיר בכל עניין, ואף מאריך לבאר שגם דעת

הרמב"ם ומרן (קצת בדוחק) מסכמת לדין זה, רק שלא רצה מרן להאריך ורמז לזה בדיוק מילותיו. וא"כ אין הדבר ברור לדינא, וידועה דעת מרן הרב זצ"ל בשיעוריו דלא לחלוק על הגאון פר"ת, ובפרט דמסקנת האחרונים (הביאם הרב דברי בניהו שם) לחוש לאסור בהפסד מועט ולא בהפסד מרובה, ולשלם שכר ליהודי (ולא לערבי) שיהיה אחראי לקליית השומשום במפעל אינו הפסד מרובה לגבי מפעל (ואפי' ברור שיצא להם רווח גדול מזה שרבים יקנו מתוצרתם) ודי בזה.

אמנם דעת מרן הרב זצ"ל הייתה לאסור לכולם, גם למי שלא פסק כהפר"ת ושאר האחרונים וסבירא להו כפשטיה דמרן דאין בכך איסור. הסיבה לכך היא דאין הנידון דומה לראיה, דע"כ לא דיברו בגמ' ובפוסקים אלא באדם המתכוון לחזק כלי או לשרוף עשבים ושערות ואגב זה הוא מבשל את המאכל, אבל כאשר האדם מתכוון לבשל את המאכל עצמו בלבד בכדי להסיר ממנו דברים שאינם למטרת בישולו (רטיבות וחיידקים) בזה פשיטא דאסור, ודבר זה מפורש בדברי הר"ן (שו"ת הר"ן סי' ה) וז"ל: "דגוי דחריך רישא אינו מתכוין לבשול כלל, אבל זה לבשול מתכוין ואף על פי שאינו רוצה אותו בשול אלא בשביל הוצאת השעוה מ"מ כוונתו היא שיתבשל הדבש וכיון שכוונתו לבשול אין הפרש בין שמתכוון בו בשביל עצמו או בשביל דבר אחר". וכן נראה ממ"ש המאירי בע"ז לט. ד"ה ודבש. ועוד יש לי תימה בדבר זה שהרב שניאור זלמן רווח הביא שהרב שלמה משה עאמר שליט"א כתב לו הסכמה לפסק שלו, ואילו הרב עמאר עצמו כתב כסברא דילן, וכמו שהעיר בהסכמתו על הספר "ויצבור יוסף" עמ' 14 ד"ה "נמצינו", וצ"ע.

ג. עולה על שולחן מלכים

הנה הרב דברי דוד העיר שהשומשום כמות שהוא אחרי הקלייה אינו עולה על שולחן מלכים, ורק אחרי שהוא נטחן ומערבים בו מים עולה על שולחן מלכים וא"כ אינו נקרא נאכל על שולחן מלכים. והביא בזה מח' אחרונים דבכה"ח (י"ד סימן קיג ס"ק כג) כתב שאבקת קפה שקלאו גוי ולא בישל אותו ודאי שרי לכולי עלמא לקנותה מן הגוי כיון שלא נאסרה משום בישולי גויים שהרי האבקה של הקפה אינה עולה לא על שלחן מלכים ולא על שלחן הדיוטות, והרב חסד לאברהם (י"ד סימן ח) כתב שה"כנאפי"ה" שגוי מבשל אותה, ואח"כ ישראל חוזר ומטגן אותה, אסורה משום בישולי גויים אע"פ שאינה עולה על שולחן מלכים לפני הטיגון כיוון שעתידה לעלות על שולחן מלכים.

ראשית יש להעיר כי דבר זה שכתב לגבי קפה אינו מוסכם, שהרי כבר כתב בשד"ח (מערכת בישולי א"י אות א') "ומכל זה יש ללמוד על גרעיני קאהווי שקלאם נכרי דאין להם היתר על ידי מה שקלאם נכרי ולא פקע איסורו ע"י הבישול", וכ"כ בשו"ת שם אריה (י"ד סי' יט וסי' כא) וכ"כ גם הגאון חקרי לב (ח"א י"ד סי' קלו) וכ"כ בנו הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם

(ח"א סי' מט) והביא שם שכ"כ בתשובת מהר"ל וכ"כ גם ביכין ובוועז (סי' עו) ובעוד אחרונים. ואמנם אני לדידי קשיא לי על דברי כף החיים הנ"ל, כי מרן בב"י (סי' קיג) מביא שאם גוי בישל דבר מסויים והגיע לבן דורסאי (ופשוט א"כ שגם אינו עולה על שולחן מלכים) ואח"כ נתנו לישראל וסיים ישראל את בישולו הרי זה אסור משום בישולי גויים, ואולי כף החיים ס"ל שנהגו בדבר זה כהרא"ש והוי מנהג נגד מרן, או דס"ל לחלק בזה בע"א. עוד קשה לי ממ"ש מרן באבקת רוכל (סי' ל), דחיטים ששולקים אותם עד שנאכלים כמאכל בן דורסאי ואח"כ מייבשים אותם עד שאינם נאכלים כלל, ואחר זמן מבשלים אותם שנית ופנים חדשות באו לכאן. שאין בהם בישולי גויים כי אחרי השליקה הראשונה אינם נאכלים כלל וכאילו בטל הבישול הראשון ובמקום הפסד יש להקל. והנה אם נכונה הסברה להצריך שיהא ראוי לעלות על שולחן מלכים אף קודם סיום בישולו, היה צריך מרן להשיבם בפשטות על אתר דאינם אסורים משום בישולי גויים דאין עולים על שולחן מלכים כמות שהם וזהו. וצ"ע וה' יאיר עיננו בתורתו.

עוד יש להעיר דע"כ לא נחלקו כף החיים והשד"ח אלא דווקא בקפה, שכאשר קולים אותו צריך הוא לעבור עוד תהליך של בישול ולכן אינו נחשב כעולה על שולחן מלכים, אבל דבר שאין צריך לבשל אותו בשביל לעלותו על שולחן מלכים, דומה הדבר להוספת תבלינים למאכל, שאינו עולה על שולחן מלכים בלעדיהם. והסיבה לכך דזה הוי תיקון המאכל בעלמא ורוב המאכלים אין ראוי להעלותם על שולחן מלכים מיד אחרי הבישול, אלא צריך לפעמים לחתוך אותם לחתיכות ולפעמים למעוך אותו ולפעמים חובה להוסיף לו מלח וכדומה ואין הדבר אלא השלמת המאכל אבל ברגע שנסתיים בישולו נתבשל כל צורכו משא"כ באותם פולי קפה, שקלייתם הראשונה אינה מועלת בהם להעלותם כמות שהם בכל דרך, ורק לאחר בישול חדש שהוא פנים חדשות יהיו ראויים לעלות על שולחן מלכים. ובפרט שהמעייין בכף החיים שם, יראה שמדבר על מה שמוכרים את הקפה קלוי ובזה ודאי סיים את התהליך הבישול שלו ונותן לישראל מאכל שאינו ראוי לאכילה וכ"ש שאין עולה על שולחן מלכים.

ובפרט רואים שכך הוא הדין מדברי הבא"ח (ש"ש חקת יב) לגבי הלפת, דשם מבואר דאם ע"י תיקון אפשר למאכל לעלות על שולחן מלכים אז הוי עולה על שולחן מלכים ואי לאו לא, וקשה לומר שדעת כף החיים נוטה מדעת הרי"ח הטוב, וכ"ש מרן הרב זצ"ל בשו"ת מאמר מרדכי (ח"ב אר"ח סי' ד) להתפלא על כה"ח שנטה מדרכו של גאון עוזינו הבא"ח.

1. אבקת פירה

אופן הכנתו כפי הבדיקה שנעשתה ע"י הרבנות הראשית:

" תחילה מבשלים את התפוח"א בכלים גדולים ע"י קיטור אדים שמזרימים לתוכם ב' פעמים ע"י זרם הא' מגיעים למאכל בן דורסאי ושוב ע"י זרם השני לחום גדול של דוגרי שודאי מתבשלים לגמרי ושוב מיבשים אותם ע"י קיטור מבחוץ לכלים ומוציאים מהם הלחות ונעשים קשים

ויבשים כ"כ דא"א לאוכלם כך ושוב מרסקים אותם ועושים מהן אבקה והקונים מוסיפים עליה מים חמין"

בדבר אבקה זו נחלקו גדולי ישראל מרן הרב זצ"ל והגר"א שפירא זצ"ל בעת כהונתם כרבנים ראשיים.

הגר"א שפירא זצ"ל סבר שאין באבקת הפירה הנ"ל משום בישולי גויים לדעת האשכנזים עכ"פ והביא ראיה מדברי הרמ"א (סימן קיג ט): "אם בישלו עובדי כוכבים כמאכל בן דרוסאי וגמרו ישראל, יש לאסור, אלא אם כן הוא ערב שבת או ערב יום טוב או שיש הפסד מרובה בדבר. הגה ויש מתירין בכל ענין", והיינו שפסק הרמ"א כשיטת הרא"ה דגוי שבישל מאכל כל צורכו, אם ישראל מתערב כאשר מצטמק ויפה לו אין בו בישולי גויים, וכמו שמציין המעיר בשו"ע. ואמנם כאשר שלח ראייתו להרה"ג שלום משאש זצ"ל השיבו (שמ"ג ח"ב סי' מד): "ונמצינו למדים שגם רמ"א ז"ל שכתב ויש מתירין בכל ענין לא התיר אלא במה שדיבר מר"ן ז"ל בבישול גוי כמאב"ד דוקא ומ"ש בכל ענין ר"ל אפי' בלא הפסד מרובה כנגד מה שהתיר מרן דוקא בהפ"מ ועי' בגליון מהרש"א סעיף ט' שכתב כן ויש מתירין בכל ענין כשצריך עוד לגמור בישול אבל בשכבר נגמר לא תשובות ב"י ס"ט".

אבל עוד ראיה הביא הגר"א שפירא זצ"ל ממ"ש מרן בספרו אבקת רוכל(סי' ל), וזה לשון:

"למדנו רבינו חטים ששולקים אותם הגויים עד שמגיעים למאכל בן דרוסאי וחוזרים ומייבשים אותם כדי לעשותן גריסין ושוב אינם נאכלים אלא ע"י בישול אחר מוקימנא להו למאכל בן דרוסאי או דילמא כיון שנתייבשו כולי האי חזרו להתירן הראשון.

תשובה: ומ"מ בשעת הדחק שהוא ערב שבת או ערב י"ט או שיש הפסד מרובה בדבר כיון דמידי דרבנן הוא כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם עכ"ל שם ובכ"ה נראה לומר בנ"ד דכיון דאיסורא דרבנן היא ויש מתירים הני חטים כיון דמתייבשין כ"כ דאינם נאכלים אלא ע"י בישול אחר והבשול הא' אינו ניכר בהם מותרים ואפשר שאפילו האוסרים בתבשיל יתירו באלו החטי' כיון שאינן נאכלין אלא ע"י בישול מחדש נאם הצעיר (יוסף) יוסף קארר"

ואמר שזה ממש אותו הנידון כמו זה הפירה, ומכיוון שאין נאכלין אלא ע"י בישול אחר והראשון אינו ניכר בהם מותרים כדברי מרן, וכן הביא מדנפשיה הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יב"ע אומר (ח"י י"ד סי' ז) ראייה זו מדברי מרן, ולראיה זו הצטרף הגר"ש משאש זצ"ל (שם). ואמנם מצאנו שהרב זצ"ל העיר על ראייה זו, וכמו שהביא בשמו מן הכתב הגר"ש משאש זצ"ל: "והגר"מ אליהו שליט"א (זצ"ל) אמר במכתבו דגם מרן באבקת רוכל הנ"ל לא התיר אלא בבישול מאכל ב"ד כמ"ש בלשונו אבל אם נתבשלו לגמרי כנד"ד יש לאסור אפי' בהפ"מ".

אלא שדחו האחרונים (שמו"ג שם ויב"ע שם) חילוק בטענה "דכיון דטעמא דהתיר היא משום שהבישול הא' לא ניכר בהם מה לי נתבשלו כמאכל ב"ד או נגמר בישולם לגמרי הלא העיקר הוא דפנים חדשות באו לכאן ואין כאן בישו"ג לגמרי דכיון שנתייבשו חלף הלך לו ואינם ראויים לאכילה וצריך בישול חדש כדי שיהיו נאכלין", ואמנם טעמו של הרב זצ"ל בעניין זה, דכבר כתב מרן הר"ח הטוב בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' יא) דדבר שכבר נאסר משום בישולי גויים אין לו תקנה והוא נעשה כמו נבילה, ואפי' יבשלו אותו אח"כ אין הדבר משנה כלום וכ"כ גם הרב הפרד"ס בספרו "אות היא לעולם" (ח"א סי' מט) והוא מפורסם באחרונים, וא"כ בנידון תשובת מרן, אם היו השואלים את מרן מדברים על חיטים ששלקום כל צורכם, ואח"כ יבשום עד שלא היו ראויים לאכילה, הרי אע"ג שאין הבישול הראשון ניכר בהם ופנים חדשות באו לכאן, אין זה משנה כלום דהוי כבר כחתיכה דאיסורא ואין מועיל לו כל היתר שבעולם, ודווקא בכגון שנתבשלו כבן דורסאי שלא נגמר בישולם בזה אע"ג דקיי"ל דאם הוריד הנכרי את הקדירה מהאש כאשר היה בן דורסאי אסור, פה כאשר יש מצב שפנים חדשות באו לכאן ואין ניכר הבישול הראשון מותר.

ויהי רצון שיעשו הדברים נחת רוח לרבינו זצ"ל במה שמפלפלים בדבריו ורואים כמה זכים וברורים היו, וכמה היה מכוון לאמיתה של תורה. ויהי רצון שיתפלל לפני רבש"ע שבזכות לימוד התורה נזכה ברחמים לביאת גואל צדק בבי"א.

